Vol 4 Issue 5 Nov 2014

ISSN No :2231-5063

International Multidisciplinary Research Journal

Golden Research Thoughts

Chief Editor
Dr.Tukaram Narayan Shinde

Publisher
Mrs.Laxmi Ashok Yakkaldevi

Associate Editor
Dr.Rajani Dalvi

Honorary
Mr.Ashok Yakkaldevi

Welcome to GRT

RNI MAHMUL/2011/38595 **ISSN No.2231-5063**

Golden Research Thoughts Journal is a multidisciplinary research journal, published monthly in English, Hindi & Marathi Language. All research papers submitted to the journal will be double - blind peer reviewed referred by members of the editorial board.Readers will include investigator in universities, research institutes government and industry with research interest in the general subjects.

International Advisory Board

Flávio de São Pedro Filho
Federal University of Rondonia, Brazil

Kamani Perera
Regional Center For Strategic Studies, Sri Lanka

Janaki Sinnasamy
Librarian, University of Malaya

Romona Mihaila
Spiru Haret University, Romania

Delia Serbescu
Spiru Haret University, Bucharest, Romania

Anurag Misra
DBS College, Kanpur

Titus PopPhD, Partium Christian University, Oradea,Romania

Mohammad Hailat
Dept. of Mathematical Sciences, University of South Carolina Aiken

Abdullah Sabbagh
Engineering Studies, Sydney

Ecaterina Patrascu
Spiru Haret University, Bucharest

Loredana Bosca
Spiru Haret University, Romania

Fabricio Moraes de Almeida
Federal University of Rondonia, Brazil

George - Calin SERITAN
Faculty of Philosophy and Socio-Political Sciences Al. I. Cuza University, Iasi

Hasan Baktir
English Language and Literature Department, Kayseri

Ghayoor Abbas Chotana
Dept of Chemistry, Lahore University of Management Sciences[PK]

Anna Maria Constantinovici
AL. I. Cuza University, Romania

Ilie Pintea,
Spiru Haret University, Romania

Xiaohua Yang
PhD, USA

......More

Editorial Board

Pratap Vyamktrao Naikwade
ASP College Devrukh,Ratnagiri,MS India

R. R. Patil
Head Geology Department Solapur University,Solapur

Rama Bhosale
Prin. and Jt. Director Higher Education, Panvel

Salve R. N.
Department of Sociology, Shivaji University,Kolhapur

Govind P. Shinde
Bharati Vidyapeeth School of Distance Education Center, Navi Mumbai

Chakane Sanjay Dnyaneshwar
Arts, Science & Commerce College, Indapur, Pune

Awadhesh Kumar Shirotriya
Secretary,Play India Play,Meerut(U.P.)

Iresh Swami
Ex - VC. Solapur University, Solapur

N.S. Dhaygude
Ex. Prin. Dayanand College, Solapur

Narendra Kadu
Jt. Director Higher Education, Pune

K. M. Bhandarkar
Praful Patel College of Education, Gondia

Sonal Singh
Vikram University, Ujjain

G. P. Patankar
S. D. M. Degree College, Honavar, Karnataka

Maj. S. Bakhtiar Choudhary
Director,Hyderabad AP India.

S.Parvathi Devi
Ph.D.-University of Allahabad

Sonal Singh,
Vikram University, Ujjain

Rajendra Shendge
Director, B.C.U.D. Solapur University, Solapur

R. R. Yalikar
Director Managment Institute, Solapur

Umesh Rajderkar
Head Humanities & Social Science YCMOU,Nashik

S. R. Pandya
Head Education Dept. Mumbai University, Mumbai

Alka Darshan Shrivastava
Shaskiya Snatkottar Mahavidyalaya, Dhar

Rahul Shriram Sudke
Devi Ahilya Vishwavidyalaya, Indore

S.KANNAN
Annamalai University,TN

Satish Kumar Kalhotra
Maulana Azad National Urdu University

Address:-Ashok Yakkaldevi 258/34, Raviwar Peth, Solapur - 413 005 Maharashtra, India
Cell : 9595 359 435, Ph No: 02172372010 Email: ayisrj@yahoo.in Website: www.aygrt.isrj.org

Golden Research Thoughts
ISSN 2231-5063
Impact Factor : 2.2052(UIF)
Volume-4 | Issue-5 | Nov-2014
Available online at www.aygrt.isrj.org

GRT

भारतीय अर्थव्यवस्थेत शेतीचे स्थान

eu¨t foðYk txrki[1]] Mh- vkj- cPNko [2]

[1]vFk'kkó foÒkx] dYkk o okf.kT; egkfo|kYk;] l¨;xko] rk-ekY¨xko ¼ukf'kd½
ih,p-Mh- l'k¨/kd fo|kFkÊ] lkfo«khckb QY¨ iq.¨ fo|kihB] iq.¨
[2]ekxn'kd] vFk'kkó foÒkx Áe[k] d-,l-d- MCY; vkVl] lk;Ul v.M d,el d,Y¨t]
mÙkeuxj] flMd¨] ukf'kd-

Lkkjka'k :- Òkjrh; vFk0;oLF¨r '¨rhp LFkku egÙokp vkg- Lokr«;¨Ùkj dkGkr Òkjrkr '¨rhP;k ekuku brj {¨«kkph tkLr oxku Áxrh >kYkh vkf.k jk"Vh; mRiékrhYk '¨rhpk okVk deh g¨r xYkk- rjhgh vud vFkkuh '¨rh gk Òkjrh; vFk0;oLF¨pk d.kkp cuu jkfgYkh vkg-

प्रस्तावना:—

स्वातंत्र्य मिळण्याच्या सुमारास शेतीतून मिळणारे राष्ट्रीय उत्पन्न राष्ट्रीय उत्पन्नाच्या निम्मे होते. अलिकडे हा वाटा एक चतुर्थांश पेक्षा कमी झाला आहे. तरीही उद्योग, वित्तसेवा, प्रशासन, व्यापार, वाहतुक अशा क्षेत्रांपैकी कोणत्याही एकपेक्षा शेतीपासून जास्त उत्पन्न मिळत असल्याने शेतीतील उत्पादन वाढीवर राष्ट्रीय उत्पन्नाच्या वाढीचा दर अवलंबून आहे. शेतीतील उत्पादन वेगाने वाढते तेव्हा राष्ट्रीय उत्पन्नाच्या वाढीचा वेग जास्त असतो आणि शेतीतील उत्पादन कमी होते किंवा कमी वेगाने वाढते तेव्हा राष्ट्रीय उत्पन्नाची वाढ मंदावते. प्रत्यक्ष शेतीतील उत्पादनाबरोबर शेती मालावर प्रक्रिया करणाऱ्या व्यवसायाचा आणि शेतीसाठी कर्जे देणाऱ्या संस्था विपणन संस्थेत गुंतलेल्या संस्था यांचा विचार केला तर शेतीचे महत्त्व जास्त आहे असे दिसते. सुती कापड, ताग, साखर, खाद्यतेल व बेकरी याशिवाय नव्याने स्थापन झालेले विविध अन्नप्रक्रिया उद्योग शेतीवर अवलंबून आहेत. शेतीत उत्पादन वाढ झालीतर या सर्व उद्योगांबरोबर शेतीमालाची वाहतूक व विपणन तसेच शेतीसाठी कर्ज देणाऱ्या संस्था यांचेही व्यवहार वाढतात. यामुळेच भारतासारख्या विकसनशिल अर्थव्यवस्थेत आजही कृषीक्षेत्राचे महत्त्व खूप मोठे आहे.

अभ्यासाची उद्दिष्ट्ये :

1) भारतीय अर्थव्यवस्थेचा अभ्यास करणे.
2) भारतीय अर्थव्यवस्थेतील शेतीचे स्थान अभ्यासणे.

अभ्यासाची गृहितके :

1) शेती हा भारतीय अर्थव्यवस्थेचा कणा आहे.
2) शेतीचा राष्ट्रीय उत्पन्नातील वाटा घटत आहे.

संशोधन पध्दती :

प्रस्तुत अध्ययनासाठी दुय्यम साधन सामग्रीचा उपयोग करण्यात आला आहे. दुय्यम सामग्री संकलनासाठी प्रकाशित व अप्रकाशित लिखीत स्वरुपाची माहितीचा आधार तसेच संदर्भग्रंथ, पुस्तके, दैनिके, मासिके, संकेतस्थळ इ. चा दुय्यम सामुग्रीमध्ये वापर करण्यात आला आहे.

भारतीय अर्थव्यवस्थेत शेतीचे स्थान :–

1)राष्ट्रीय उत्पन्नात मोठा वाटा :–

भारतीय अर्थव्यवस्थेत शेती व्यवसायाचे स्थान महत्त्वाचे आहे कारण या क्षेत्राकडून राष्ट्रीय उत्पन्नात पडणारी भर मोठी आहे. स्वातंत्र्योत्तर काळात राष्ट्रीय उत्पन्नातील शेती क्षेत्राचा वाटा कमी झालेला असला तरी आजही हा वाटा खूप मोठा आहे. ते पुढील तक्त्यावरुन अधिक स्पष्ट होते.

स्थुल राष्ट्रिय उत्पन्नातील शेती क्षेत्राचा वाटा

v-u-	o"k	jkf"V; mRiékrhYk okVk ¼VÔokjh½
1	1950&51	55
2	1970&71	44
3	1990&91	31
4	2000&01	26
5	2005&06	20
6	2008&09	17
7	2012&13	14

संदर्भ :– Indian Economy, Ruddar Datt. Sudharam K.P.M. 56th Edition
http://indiabudgect.nic.in/es 2013-14

1950–51 मध्ये भारतातील राष्ट्रीय उत्पन्नातील शेती क्षेत्राचा वाटा 55 टक्के होता. तर 1970–71 मध्ये 44 टक्के, 1990–91 मध्ये 31 टक्के, 2000–01 मध्ये 26 टक्के, 2005–06 मध्ये 20 टक्के तर 2012–15 मध्ये 14 टक्के एवढा आहे.

2) मोठ्या प्रमाणावर रोजगार निर्मिती :–

भारतीय अर्थव्यवस्थेत शेतीचे महत्त्व यामुळेही आहे की, फार मोठ्या प्रमाणावर रोजगार निर्मिती या क्षेत्रात होते. सद्यस्थितीत स्थुलमानाने एकूण श्रमशक्तीपैकी 65 टक्के श्रमशक्ती शेती क्षेत्रात कार्यरत आहे. एवढ्या मोठ्या श्रमशक्तीला रोजगार संधी उपलब्ध करुन देणारे क्षेत्र म्हणून शेती क्षेत्राचे महत्त्व आहे. विकसीत अशा अमेरिका व इंग्लंड या देशात शेती क्षेत्रात काम करणाऱ्या लोकसंख्येचे प्रमाण 2 ते 4 टक्के एवढे कमी असल्याचे दिसते.

3)वाढत्या लोकसंख्येला अन्नधान्याचा पुरवठा :

गरिब देशात व्यक्ति आपल्या उत्पन्नाचा फारमोठा हिस्या अन्नधान्यावर खर्च करतात. भारतासारख्या अल्पविकसीत देशातही अन्नधान्यावर होणाऱ्या खर्चाचे प्रमाण मोठे आहे. अशा देशात शेती क्षेत्र अतिशय महत्त्वाचे आहे.

भारतातील प्रमुख अन्नधान्य पिकांचे उत्पादन पुढील तक्त्यावरुन समजते.

v· u·	fid	o'k ¼mRiknu feYkh;u Vue/;½					
		2006&07	2007&08	2008&09	2009&10	2010&11	2011&12
1	rknG	93	97	99	89	96	105
2	Xg	76	79	81	81	87	95
3	rYkfc;k	14	15	15	15	18	17
4	,d.k	217	231	235	218	245	259

वरील तक्त्यात भारतातील प्रमुख अन्नधान्य पिकांचे उत्पादन दाखविले आहे. 2006–07 मध्ये अन्नधान्य पिकांचे एकूण उत्पादन 217 मिलीयन टन एवढे होते. त्यात 2011–12 पर्यंत 259 मिलीयन टन एवढे उत्पादन होवून वाढ होतांना दिसत आहे.

भारतासारख्या अतिरिक्त लोकसंख्या असणारा देश कृषी क्षेत्राच्या बळावर अन्नधान्याच्या बाबतीत स्वयंपूर्ण बनला आहे.

4)औद्योगिकरणास मदत :–

शेती व्यवसाय प्रत्यक्ष अप्रत्यक्षपणे औद्योगिक क्षेत्राच्या विकासात मदत करतो. साखर, कापड, ताग यासारख्या महत्त्वपूर्ण उद्योगांत कच्चामाल उपलब्ध करुन त्यांचा विकास साधण्याचे काम शेती क्षेत्र करते. तसेच औद्योगिक उत्पादीत वस्तू यंत्रसामग्री, किटनाशके, खते, औजारे इ. चा मोठा ग्राहक म्हणूनही मोठी भूमिका शेती क्षेत्र बजावते.

5)सेवा क्षेत्राच्या विकासास सहाय्य :–

शेती व्यवसायाचे वाहतूक, दळण– वळण बँकिग, वित्त पुरवठा वगैरे सेवा क्षेत्राच्या विकासात मोलाचा हातभार असतो. शेती उत्पादनावर यांचाही विकासदर प्रभावीत होत असतो.

6)आंतराष्ट्रीय व्यापारात महत्त्वपूर्ण भूमिका :–

आंतरराष्ट्रीय व्यापारातही शेती क्षेत्राला महत्त्व आहे. भारतातून चहा, साखर, तेलबिया, तंबाखू, मसाल्याचे पदार्थ तसेच प्रक्रिया केलेला पक्का शेतमाल याचा एकूण निर्यातीत वाटा मोठा आहे.

7)ग्रामीण लोकांच्या राहणीमानात सुधारणा :

ग्रामीण भागातील लोकांचे जीवनमान शेतीवर अवलंबून असते. ग्रामीण भागातील शेतकरी, कारागिर व छोटे व्यावसायिक यांचे उत्पन्न शेतीवर अवलंबून असते. शेतीचा विकास घडून आला तरच शेतीवर अवलंबून असणाऱ्यांच्या उत्पन्नात वाढ होते व त्यांचे राहणीमान सुधारते. या दृष्टीने शेती क्षेत्र महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावत आहे.

निष्कर्ष :–

जागतिक बँकेच्या 2011 मध्ये प्रसिध्द झालेल्या रिपोर्टनुसार ''क्रयशक्ती समानता'' सिध्दांताच्या आधारे भारताची अर्थव्यवस्था जगातील तिसऱ्या क्रमांकाची अर्थव्यवस्था बनली आहे. स्वातंत्र्य मिळून 60 वर्षाहून अधिक काळ लोटला गेला आहे. तरी देखील भारतीय अर्थव्यवस्थेत शेतीचे महत्त्व कमी झालेले नाही. आजही भारतीय शेती राष्ट्रिय उत्पन्न, रोजगार, सेवा, आंतराष्ट्रीय व्यापार, अन्नधान्याचा पुरवठा इ. क्षेत्रात महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावत आहे आणि भारतीय अर्थव्यवस्थेचा कणा म्हणूनच तिचे महत्त्व अर्थव्यवस्थेत आहे.

संदर्भ सूची :–

1) Ruddar Datt. Sudharam K.P.M. "Indian Economy," 56th Edition S. Chand Publication, New Delhi.

2) रसाळ राजेंद्र, 2010, ''भारतीय अर्थव्यवस्था'', सक्सेस पब्लिकेशन्स, पुणे.
3) आगलावे प्रदिप, 2000, ''संशोधन पध्दतीशास्त्रे व तंत्रे'' विद्या प्रकाशन, नागपूर
4) संकेत स्थळ : Agricultural Statistics at a Glance- 2012
5) संकेत स्थळ : http://indiabudgect.nic.in/es 2013-14

मनोज विठ्ठल जगताप
अर्थशास्त्र विभाग , कला व वाणिज्य महाविद्यालय, सोयगाव, ता.मालेगाव (नाशिक)
पीएच.डी. संशोधक विद्यार्थी, सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे

Publish Research Article
International Level Multidisciplinary Research Journal
For All Subjects

Dear Sir/Mam,
We invite unpublished Research Paper,Summary of Research Project,Theses,Books and Book Review for publication,you will be pleased to know that our journals are

Associated and Indexed,India

- International Scientific Journal Consortium
- OPEN J-GATE

Associated and Indexed,USA

- EBSCO
- Index Copernicus
- Publication Index
- Academic Journal Database
- Contemporary Research Index
- Academic Paper Databse
- Digital Journals Database
- Current Index to Scholarly Journals
- Elite Scientific Journal Archive
- Directory Of Academic Resources
- Scholar Journal Index
- Recent Science Index
- Scientific Resources Database
- Directory Of Research Journal Indexing

Golden Research Thoughts
258/34 Raviwar Peth Solapur-413005,Maharashtra
Contact-9595359435
E-Mail-ayisrj@yahoo.in/ayisrj2011@gmail.com
Website : www.aygrt.isrj.org